

- EGYÜTTÉLÉS -

Hosszu dokumentumfilm irodalmi forgatókönyve

Forgatókönyv: Böszörményi Géza

Gyarmathy Livia

Dramaturg: Gere Mara

Gyártásvezető: Mórocz Sándor

Operatőr: Pap Ferenc

Rendező: Gyarmathy Livia

MAFILM

OBJEKTIV STUDIO

- 1982 -

Magyarország déli részén, Baranya megyében, több olyan falu található, ahol magyarok, németek élnek együtt évszázadok óta.

A dokumentumfilm az egymás mellett élés konfliktusait és a kialakuló kapcsolatokat vizsgálná.

A XVI században, az eredetileg magyar lakta vidék török uralom alá kerül. A hosszú - 150 éves - török megszállás és a felszabadító harcok nagyrészt elpusztították az őslakosságot.

A XVII század végétől telepések érkeznek a lakatlan területekre: nyugatról németek.

A kormányzat, hogy elősegítse a bevándorlást, előnyökhöz juttatja a telepéseket: 3 évi adómentesség, házáépítési segély és a szabad költözködés lehetősége, vagyis a mobilitás. Az őslakosok nem kapták meg a fenti engedményeket, emiatt olyan feszültség keletkezett, amely megnehezítette a magyarok és a telepések integrálódását.

Több mint két évszázados együttélés során érezhetően megváltozik a két nemzetiség helyzete.

A betelepült németiség gazdagodik és szaporodik, ezzel szemben a magyar őslakosság szegényedik és fogy.

Ezt a tendenciát nem lehet csak a telepéseknek nyújtott kezdeti előnyökkel megmagyarázni. A jelenség mögött a két kultúra eltérő értékrendjét és magatartás meghatározó erejét kell keresnünk.

A telepest semmiféle gátló hagyomány nem köti, csak saját és telepes társai erejére támaszkodhat. Ugyanakkor az őslakos magatartását nemegyszer irracionális hagyományok, elkötelezettségek és presztizs-problémák befolyásolják.

A magyar paraszt eszményképe a földbirtokos nemesur. Kedveli a szép ruhát, a szép lovat, a muzsikát, ünnepeket és sokat áldoz a vendégeskedésre.

A német telepes eszménye a szorgalmas, takarékos, a mások ügyetlenségét kiméletlenül kihasználó, céltudatosan vállalkozó polgár. Az ide vándorolt németek földtelen zsellérek és falusi kisiparosok voltak valahol a Rajna mellékén, Bajorországban, vagy Ausztriában. Vagyintalanul érkeztek az országba, de magukkal hoztak egy más gazdálkodási módot, mely meghaladta az őslakosok gazdasági önellátásra törekedő módszerét. A telepes árut termelt a piac igényei szerint.

Ez a tőkegyűjtő, árutermelő gazdálkodás ismeretlen volt az őslakosok számára, sőt egyenesen megvetés tárgyát képezte.

A XIX. század végére a német lakta területek megelőzik árutermelésben a környező magyar és délszláv vidékeket.

A német szemében a magyar cifraságszeretet és presztizshez való ragaszkodás éppen annyira nevetség tárgya, mint a magyar szemében a takarékoság és a tulzott szorgalom, amely zsugoriságnak és szolgáléküségnek, kicsinyességnek számított.

A németlakta vidékek nemcsak jobban vagyonosodtak, hanem szaporodásban is felülmúlták az őslakosságot. Ennek oka az eltérő öröklődési rendben kereshető.

A magyar családok öröklődési rendje szerint a vagyonból minden fiúgyermek demokratikusan egyforma részt örököl. Az idők során így a magyar paraszti gazdaságok egyre apróbbak lettek. Hogy a föld tovább ne aprózódjék, a családoknál kialakult a szokás, hogy csak egy gyereket vállalnak és nevelnek fel. A magyar népszaporulat leállt.

Ezzel szemben a német családoknál más volt az öröklődés rendje. A parasztbirtokot csak egyetlen fiú örökölhette, a többi testvér pénzben kapta meg a reá eső részt. Az így földnélkülivé vált fiúk ipart tanultak, vagy bányamunkára mentek, vagyis a családoknak nem kellett mesterségesen korlátozni a szaporodást.

A XX. század első felében a baranyai németiség számaránya közel egyenlő a magyar lakossággal.

A németek egy része a II. világháború során exponálta magát Hitler és a nagynémet birodalom gondolata mellett.

1946-47 között az ittlakó németiség mintegy felét szándékoztak kitelepiteni. Ez csak részben történt meg, mert a négy nagyhatalom nem tudott megegyezni, hogy az igazgatása alatt álló német területre milyen létszámot fogadjon be. A kitelepités így leállt.

A kitelepitettek házaiba Romániából, Csehszlovákiából és Jugoszláviából menekült, illetve kitelepitett magyar családokat helyeztek el.

A német kitelepítettek tetemes része - kb. 20.000 fő - nem nyugodott bele sorsába, hanem családotól, vagy egyénilig visszaszökött Németországból Magyarországra, a szülőfalujába.

Sikerült társadalmilag integrálódniok. Szívós munkával az 1960-as évekre fokozatosan visszavásárolták eszközeiket, butoraikat, végül házaikat. Sokan közülük az 1970-es években lebontották ezeket a régi épületeket és újakat építettek.

A telepítések gyökeresen átalakították a vidék néprajzi képét. Megváltozott a hagyományos paraszti munka jellege is. A magyar és német parasztság többsége ma árutermelő jellegű Mezőgazdasági Termelő Szövetkezetben dolgozik. A gépésítés során felszabaduló munkaerő iparban és bányában helyezkedik el.

Családi hagyományból és a háboru utáni helyzetből adódóan a németsegből többen mentek az iparba dolgozni és hamarabb, mint a magyarságból és ezek ma már az ipar törzsgárdájához, a vezetőséghez tartoznak. A németiség az összes apparátusban: tanács, rendőrség, párt, stb. nagyobb arányban van képviselve, mint valóságos számaránya.

A dokumentumfilm egyéni sorsokon keresztül vizsgálná, hogy milyen konfliktusokkal jár az együttélés, illetve milyen szimbiózisok alakulnak ki.

Öreg parasztasszony ül a konyhában, ölében két macska. Unokájával beszélget.

A gyerek magyarul megfogalmazott kérdéseire, nagyanyja németül válaszol.

- Van valami ebédre?

- Was fragst Du?

- Meleg nincs?

- Nichts.

- Palacsintát nem csinálsz?

- Palacsinten? Ne... Pacsker hab'ich gmacht.

- Látod, ha pacskert tudsz sütni, akkor palacsintát miért nem?

Stb.

Dokumentum montázs, melyet főcímmel kísér, hol székely, hol sváb jelleggel.

Kettős falutáblákat látunk: fehér táblán fekete betűvel "Lászlóhetény"; alatta zöld táblán fehér betűvel "Lasshetting".

Aztán: "Palotabozsok" - "Boschok" ... "Véménd" - "Weimend" ... "Mohács" - "Mohac" - "Mohatsch" ... "Somberek" - "Schomberg" ... stb.

Fehérre meszelt, jellegzetes magyar falusi házak, faszobrok, magyar feliratu utszéli kereszttek...

Kékszinű szobrok és kereszték gótbetűs felírat-
tal, kékre festett kerítések, kék házfalak, a jellegzetes
sváb ház oromfalán még látszik a valamikor sokszinű és ara-
nyozott, kopott címer: a Monarchiáé.

A főtéren emlékmű áll az első világháború halot-
tainak emlékére. Aranyozott betűkkel sorakoznak egymás
alatt a magyar, német nevet: Tóth Pál... Auerbach Vilmos...

Egy gazdasági udvaron magyarul szölongatja va-
laki a malacokat; a szomszédban németül terelik be az is-
tállóba a lovakat. Nemcsak a nyelv más, különböznek a ru-
hák, fejfedők, még a gesztusok is.

A dombra épült TSZ csirkekelletője előtt teher-
autók állnak. Pakolják fel az ezer hangon csipogó csirkéket.
Az emberek furcsa keveréknyelven beszélnek. Magyar, német
szavak egy mondatban.

Egy kis, fekete csirke megszökött; menekül.

Jäckl Mihály, idős sváb parasztember az udvaron
és a házában:

- Az én őszám, nagyapám nagyapja mint asztalos
jött onnét, az 1800-as évek elején. Akkor kilenc családot
telepítettek ide Fulda vidékéről. Ők úgy lettek kitolon-
colva Németországból: politikailag nem kívánatos emberek
voltak és bűnözők is voltak köztük...

- ... Stiffuldaui, ahonnan jöttek, ott egy fegyház volt. Börtöntöltelések, javítóintézetbeliek voltak ezek a stiffuldauiak. Voltak akik Ausztriából jöttek. A hivatalnokok, erdészek. Ezeket a vezető embereket a Monarchia állította ide...

Régi, süppedt sírok, eldőlt sirkeresztek az öreg temetőben.

- ... Ezek többnyire egyszótagu nevű emberek voltak: Mandl, Ridl, Hock... Persze Ausztriából is küldtek politikailag nem kívánatos elemeket, meg bűnözőket. Áttelepítették őket Magyarországra. Ez olyan volt, mint a régi időkben Oroszországban Szibéria.

Hogy kerültek Baranyába a svábok.

Sírok és romok Palotabozsok határában.

Bezedeki Márton plébános magyaráz:

- Ezen a helyen valamikor egy középkori magyar település volt. A XVI. században, amikor a törökök ezt a területet elfoglalták és 150 évig itt maradtak, akkor ez a falu elpusztult és vele pusztult a magyar őslakosság is. Csak ezek a romok maradtak meg, egy palota romjai; innen ered a falu mai neve: Palotabozsok. A XVII. század végétől telepések érkeznek a lakatlan területekre: nyugatról németek. Ide 1720 körül érkeztek az első telepések: nincstelen németek, akiknek Eldorádót ígértek és romokat, meg eliszaposított földeket találtak...

Bezedecki plébános öreg könyvet mutat a parókián.

- ... Nézze! Megmaradt a parókián az anyakönyv 1755-től... Születések, halálozások... itt valami volt 1761-ben, mert sokkal többen haltak meg, mint ahányan születtek...

Korabeli nyomatok, rézkarcok a németek vándorlásáról, hajózásról Magyarországra.

Van egy híres sváb mondás: az elsőeknek halál, másodikoknak nyomor és csak a harmadikoknak jutott kenyér. "Tod - Not - Brot", így rimel. Ez azt jelenti, hogy ezek a családok a Dunán lecsurogtak, de vissza már nem tudtak menni, mert semmilyen út nem volt, csak mocsár, meg pusztulás...

/Dr Szende Béla főiskolai tanár. Német származásu./

Bezedecki Márton mutatja a régi gazdakör helyiségét, ahol a Volksbund gyűléseket tartották.

- ... A második világháború során a magyarországi némettség egy része exponálta magát Hitler és a német felsőbbrendűség gondolata mellett...

Korabeli archiv filmhíradók, fotók.

Szónokok lázas beszédei, ujjongó tömeg pl. a Bonyhádon a Volksbund gyűlésen.

- ... A némettség egy részét 1946-1947 körül kitelepítették Németországba, másrészt kiköltöztették házaikból és helyükbe Romániából, Csehszlovákiából, Jugoszláviából menekült székely családokat telepítettek...

Korabeli filmarchivumok Jugoszlávia felől menekülő ökröskocsis, mezitlábás székely családokról... és korabeli filmarchivumok és magánfotók arról, hogy hogyan költöztették ki a németeket portáikról, hogyan vagonirozták be Németország felé induló szerelvényekbe.

Bozsokon működő kitelepítési kormánybiztos elmondja, hogy milyen szempontok szerint döntöttek a kitelepítendő személyekről.

Székely család régi rekvizituami, ruhái, szekelei, fátói a menekülés idejéből.

- Hadikfalván születtem, Bukovinában. Ott el akartak minket románosítani teljesen. 1941-ben áttelepítették a falut a Bácskába, hogy a magyarsághoz tartozunk. Onnan 1944 októberében menni kellett, mert jöttek az oroszok. Volt édesapámnak egy másfél éves csikója, avval menekültünk. Nem volt mit enni, lelöktek minket az utról az árokba. 46-ban ide érkeztünk és beosztottak minket a "bundusok" házaiba. A németek nem köszöntek és olyan haragosan néztek ránk. Lehet

érteni, hogy fájt nekik, de hát én nem tehettem róla, én is mint földönfutó jöttem, még a házam előtt sem tudtam eljárni, mert az Bukovinában maradt...

/Barabás Mihályné, bukovinai székely asszony./

Jellegzetes hatalmas sváb porták, és annak részletei.

- Mi hatan, testvérek gyalog menekültünk a Bácskából. Persze, hogy nem tetszett, hogy jövünk. A németek ki nem állhattak bentünket. Nem léphettünk be a házba, csak az istállóban alhattunk, a tehérszarban. Pénzért akartunk tujást venni, nem adtak. Elmondták, hogy cigányok vagyunk. Sok gyerek volt, akkor még mindenkinek volt 5-6 gyereke, jó, hát cigányok voltunk, legyünk cigányok. Aztán néhány hét múlva jöttek a rendőrök és nem volt mese, be kellett, hogy engedjenek a házba, az istállóból. Szőlőjük volt, abban dolgoztunk nekik napszámba. Kislány voltam, de annyit dolgoztam, hogy nem igaz. Fizetést nem adtak, csak enni. Nem szerettem, ahogy főztek...

/Márton Menyhértné, bukovinai székely parasztasszony./

Karácsonyi éjféli mise Palotabozsokon.

Bezedeki Márton plébános váltogatja a magyar és német nyelvet igehirdetés közben.

A kántor és a hívők éneke is furcsa: egyik strófát magyarul, a másikat németül éneklik.

Pécs melletti szőlődomb tetején álló magányos házban egyedül él Márton Pius, 52 éves székely férfi.

Ő volt az első székely ember, aki 1949-ben a falu viharos ellenállásával szembeállva feleségül vette Schmidt Klára sváb lányt.

Id. Schmidtné, Klára anyja egy présházban él magányosan. A helyi TSZ-ben dolgozik. Takarítónő.

Régi családi fotók, levelek, rekvizitumok, névtelen levelek, emlékek, mind ennek az ellentmondással terhes korszakra utalnak.

- ... Én nagyon elleneztem. Arra gondoltam, ha a kitelepítés még egyszer jön, akkor én is odakerülök... akkor a lányom se ide nem tartozik, sem oda. Nagy harcok voltak. Klárinak lettek volna sváb fiuk, akik elvették volna, de Pius nem engedte. Senki nem mehetett vele, senki nem táncolhatott a lányommal, mert Pius azt megverte és kiűldözte a táncteremből. Mondtam is neki: "Pont neked, pont neked kell ez a magyar?!", amikor itt annyi más van. Én könyörögtem a lányomnak... meg is pofoztam... sirtam is, meg ő is. Nem

volt nekem könnyű az élet... A lányom terhességbe esett. Tudtam, hogy ugysem engednek egymástól. Lakodalmat tartottunk. Nem volt nagy, csak 80 ember volt. A lakodalmat a székelyek külön tartották és én a magamét külön. Én nem voltam rájuk kíváncsi.

/Schmidt Klára édesanyja/

A fiatal pár esküvő után a székely fiu szüleihez költözött. Az együttélés kezdettől fogva nehézségekkel járt a két különböző tradícióju, anyanyelvű és életformájú ember között. Mindkét család szitotta a háttérben az ellentéteket és három év után megroppant a szerelmi kapcsolat. Ettől kezdve marakodva gyötrődve éltek egymás mellett. Közben mindketten alkoholisták lettek.

- ... Borzasztó nehéz volt. Rettentően szerettem a férjemet. Ez egy igazi házasság volt és azért fájt annyira, hogy nem sikerült... Mikor minden tönkrement közöttünk, akkor el kezdtem inni. Ez nem titok. Éjszakánként kint ültem a folyosón és sirtam. Pisu családja nem törődött velem. Aztán megittam egy pohárral, két pohárral és el tudtam aludni.

/ Schmidt Klára, német származásu./

Tizenkilenc év után a házasságot felbontották. Márton Pius jelenleg egyedül él egy Pécs melletti szőlődomb magányos házában. Most is alkoholista.

- ... Mindenáron szét akartak szedni minket, de egy darabig nem sikerült. Harcoltunk egymásért. Aztán, hogy hátam mögött mit szóttek?! ... Borzasztóan fáj, hogy tönkrement minden. Én is hibás vagyok... az vagyok. Én nem tudom elfelejteni.

/ Márton Pius, magyar származású./

Schmidt Klára egy közeli bányavárosban él. Ujságokat hord ki... Már nem alkoholista.

- ... Annyit mondott Pius nővére Apolló: "Te Klári, mi nem örülünk Marikának /Pius és Klára kis gyerekének/... mert nálunk nagyon sok gyerek volt. Ők annak nem örültek, hogy kisbaba van a háznál... én meg örültem. El is akart vinni, hogy csináltassam el. Én nem mentem bele.

/ Schmidt Klára német származású./

Klára és Pius nem tudnak egymás lakóhelyéről. A válás óta 13 év telt el, de még most is mindketten erős érzelmi fűtöttséggel és vágyodással beszélnek egymásról.

- ... A lányom megpofoztam. Én nagyon ellene voltam. Abban az időben ők rövidebbek voltak, mint a németek.

Id. Schmidtné a bokája felé mutat és a rövidet itt egyértelműen a műveltségben alacsonyabban álló emberek jellemzésére jelenti ki.

- ... Az édesapjuk be volt vonulva és én egyedül voltam a gyerekekkel. A fele nép ki lett telepítve és a fele itt maradt. Nem lehetett tudni, hogy ki maradt és miért?... kinek kellett mennie és miért ?!

/ Id. Schmidtné, német származásu./

Schmidt Klára és Márton Pius dokumentum történet elbeszélése közben fény derül, hogy mi volt a Volksbund és mi volt a "Hűség a Hazáért mozgalom" Magyarországon.

Dokumentáció a korabeli Volksbund szervezet tevékenységéről.

És dokumentáció a "Hűség a Hazáért Mozgalom" tevékenységéről.

- Megalakult a "Hűség a Hazáért Mozgalom". Ezt azok a német anyanyelvűek indították, akik szembe akartak szállni a Volksbunddal, ugyanis a gazdag német parasztság nem állt Hitler mellé, hanem hűség-mozgalmat alakított ki az akkori magyar államhatalom mellett. A szegények, azok hitleristák voltak. Ebből verekedések, gyilkosságok sorozata volt itt a környéken, magukon a németeken belül...

/Andrásfálvy Bertalan muzeológus. Magyar Származásu./

Szentanuk, sértett felek szólalnak meg.

Ez a társadalmi és politikai kép kibővül különböző székely és német emberek történelmi álményeivel.

Például a farsangi táncmulatság 38-ban, vagy 1940-ben. Az volt az első, hogy megnyitóként el kezdték énekelni a német himnuszt: Deutschland, Deutschland über Alles; itt, ebben a faluban, a kocsmában, meg a katolikus kör helyiségében és hiába tiltakoztunk, hogy értsétek meg, magyarok vagyunk, hünek kell lenni ahhoz a hazához, amiben élünk és az elődöm, Froszt Péter ebbe bele is bukott, mert persze kiröhögték, hogy mit tud ez az öreg csuhás és lehetetlenné tették a helyzetét a plébánián...

/Bezedecki Márton plébános. Német származásu./

Dokumentum felvétel egy korabeli gyilkossági ügyről, annak ma élő résztvevőjével és tanuival.

Archiv felvételek, fotók:

A harmincas években, mikor kezdődött ez a nemzeti szocialista szellem, felpiszkálták ezt a dolgos, szorgalmas népet, hogy mivel az anyanyelvük német, ők a nagynémet birodalomhoz tartoznak. 1936 táján kezdtek vendégmunkásként kijárni Németországba, főleg a nincstelenek és a fiatalok. Óriási hatással volt rájuk. Itt filléreket kerestek teljes napszámmal, ott a többszörösét napi 8 órai munkával. Nyilván levonták a következtetést. Ezeknél a birodalom imá-

data egyre nagyobb lett...

/Dr Szende Béla főiskolai tanár. Német származásu./

A németek beverték a német pap parókiájának ablakait, mert azt mondta: "Ez az ország 200 évig jó volt? Most nem?" Azok a németek verték be, akik önkéntesen vonultak be az SS-hez, mert az első csoport bizony önkéntesen vonult be...

Amikor közeledett a front, főnököm, Prosztr ur azt mondta, hogy nem hagyhatjuk itt a népet és a falut. Nyomasztó és félelmetes érzés volt. Mohácsot lőtték, a templomtorony beleremegett. Az utolsó három SS be volt rugva. Az utolsó estén egy kecskét vitt felfelé a három SS. Nevetséges volt. Zuhogott az eső és ők toroka szakadtából énekeltek. Ezeket a falu végén elkapták és agyon is lőtték. Rettenetes éjszaka volt. Reggel gondoltam, meghuzom a harangot. Mondták az emberek, milyen jó volt a harangszót hallani...

/Bezedecki Márton plébános. Német származásu./

A dokumentumriportok kapesán általános leírást kapunk a székelyek és németek szokásairól és ezek a képsorok beletorkollanak egy mai "vegyes" házasság: Flug Mária /német származásu/ és Csibi Zoltán /székely származásu/ lakodalmi előkészületeibe.

Hajnali képek; disznóölés, csirkevágás, kuglóf dagasztás... stb.

Családtagok vallanak félelmeikről, aggodalmairól, bizonytalanságaikról, elvárásaikról...

Közben képileg folytatódik a régi történelmi élmények felidézése. Fotódokumentációk, archiv filmek, személyes vallomások, sorsok vallanak az ellentmondásos korszakról.

A kitelepítés úgy indult, hogy a leggazdagabbakat küldték el. Itt van a nagy feszültség! Én nem akarom a dolgot leegyszerűsíteni, mert a másik oldalon az a rengeteg magyar menekült volt, akik az éhhalál küszöbén álltak. A Bácskából egész falvak jöttek át, mert akit ott elkaptak, rögtön kinyirtak. A csehek is százával küldték át a vagonokat a magyar kitelepítettekkel. És akkor el kezdték a gazdag németeket kitelepíteni, pedig azok magyarnak vallották magukat a háború alatt és ott maradtak azok a svábok, akik között a legvadabb hitleristák voltak és rögtön beléptek a Kommunista Pártba. A székely menekültek an blokk beléptek a Parasztpártba. A felvidéki menekültek beléptek a Kisgazda Pártba és az egész helyzet a pártharcok martaléka lett...

/ Andrásfalvy Bertalan muzeológus. Magyar származásu./

Az embereknek a faluban az fájt, hogy nem azt nézték, kinek milyen bűne van, hanem, hogy milyen vagyona. A legpozitívabb embereket vitték el elsőnek. Azt a néhányat, aki itt helyt állt és elviselte a kiközösítést az akkori társadalomból, nemet mert mondani a Volksbundistáknak, az SS-nek. Elkezerítő volt, ahogy ezeket a "hűséggel a hazához" embereket nagy örömmel bemártották és elsőként elvitték...

Én az utolsó pillanatban értem le a vasutállo-
másra, mikor az édesapámat és a testvéreimet kitelepitették. Édesapám 90 éves korában hazajött Németországból, mert honi földben akart feküdni.

/Bezedecki Márton plébános. Német származásu./

Egy alkoholista idősödő székely, elhanyagolt,
tönkrement sváb portán sirva elénekli az "Elindultam Buko-
vinából" c. dalt.

Biró Imréné, egy volt sváb portán lakik. Házá-
nak belsejében merészen keveredik a mai modern butor és a
háboru előtti sváb paraszt-barokk. Gótbetűs himzések, asz-
talterítők, törölközőkön és korabeli fotók.

Mikor megérkeztünk Véméndre, én voltam, aki hajtotta a lovat, a férjem gyalog jött. Odasugtam Swing Jánosnak: az az ember a férjem, Biró Imre, van egy lányom, más semmi sincs. Azt mondja Swing János, akkor maga jöjjön hozzám. A német hozott be, mert tudta, hogy nincs sok gyerek és hogy ő "bundus" /Volksbundista/ és el kell innen mennie. Az asszonya akkor még úgy köszönt, hogy Heil Hitler! Nem nekünk, hanem a németeknek. Az egyik német rá is szólt, hogy többet meg ne hallja. Aztán beköltöztünk. Swing János az ágyat itt hagyta nekünk, az asszony Hamburger Mária volt, ott a neve az abroszon. Vagonban voltak a véméendi állomáson. Várakoztak. Én minden délben enni vittem nekik. Az ember megette, de az asszony nem. Benne volt az a sváb büszkeség: "Nem kell! Nem szeretem!"...

/Biró Imréné, bukovinai székely parasztasszony./

Kitelepítés az NSZK-ba és az NDK-ba egyaránt történt: Stuttgart, München, Bautzen, Zwickau, Ulm, Darmstadt...

A kitelepülő svábok népviseletben mentek ki és ott maskaráknak nézték őket. Rendkívül rossz fogadtatásban részesültek a lakosság részéről. Ez egy hihetetlenül nagy konfliktus volt, mert ők úgy mentek oda, mint a hazájukba. És sokan visszaszöktek, még azok közül is, akik kompromittálva voltak. Átszökdöstek a határokon Magyarországra...

/Dr Szende Béla főiskolai tanár. Német származású./

Pirnában, egy hotelben végeztünk a fűtést, takarítást. Cigányoknak neveztek minket és sokat éhezünk. Feketen átszöktünk Nyugatnémetországba, onnan Ausztriába és Nickelsdorfnál jöttünk át a szülőházánkba. Ott aknásított határ volt. Hálót dobtunk az aknára és úgy robbantottuk fel. Éjjel mentünk, nappal aludtunk. Elhagyott kutakba bögrét eresztettünk madzagon, úgy ittunk...

/Braun János földműves. Német származásu./

Darmstadtban magyar telep van, a St Stephan Siedlung. Oda 30.000 magyarországi svábot telepítettek le. Külön templomuk is van. Minden Szent Istvánkor magyarul énekelik ezek a svábok a himnuszt. Egy volt palotabozsoki asszony, aki nagy Volksbundita volt, mondta nekem: "Milyen örültek voltunk, tudja sirni tudnék, mikor hallom a himnuszt.

/Bezedecki Márton plébános. Német származásu./

Az anyósom átszökött az NDK-ból az NSZK-ba és onnan tovább. De az osztrák-magyar határon elfogták, egy hónapra Sopronban lecsukták, majd visszatoloncolták Ausztriába. Ő újra átszökött a határon. Mikor a hegynek ment fel, az egyik lábáról leesett a cipő és visszagurult. Nem mert érte menni. Így az anyósom egy cipőben érkezett Magyarországra és 1949 októberében az itt élő németek visszakapták magyar állampolgárságukat...

/Siebert Ferenc szövetkezeti tag. Német származásu./

Aludtunk és éjjel bekopogtak, hogy tessék felkészülni. Fél órán belül itt a kocsi. Kitelepítés lesz. Ilyen nagyobb szalmazsákokba ágyneműt, kevés ételt csomagoltunk össze, a Véméndi állomásra vittek minket. Már vagy tizenegyedik napja voltunk a vagonban. Se viz, se élelem, harmincheten voltunk, a WC tele volt. Nagypapa ki akart menni vizelni. Nagypapa kiesett a vagonból. A homlokára zuhant és agyrázkódást kapott. Az orvos látta, hogy a nagypapa meg fog halni és akkor levették a családot a vagonból, teherautóval visszavitték minket a házukba. A házban nem volt már semmi. Minden állatot elhajtottak, ami a spájzban volt, eltűnt. Nem lett kérdezve, hogy hová lett az ágynemű, a butor. Ugysem mondták volna nem. Nagypapa másnap meghalt. Másik házat ajánlottak, merthogy ez a ház kellett a felvidéki magyaroknak. Amikor elhagytuk a lakást be is költöztettek egy félmagyar, félszab házaspárt, ez volt a felvidéki család, Hikkel volt a neve. Később a férfi elment Pestre, és akkor azt kérdezte; Ferenc, akarja maga ezt a házat? Mondom: mienk volt, hát megvenném. Azt mondja: ezt a házat nem kapja senki, csak maga. Nem arról van szó, hogy ingyért adta, de olcsón adta...

/Czirják Ferenc földműves, Német származású./

Voltak alkalmazkodásra képtelenek is, különösen a felvidékről kitelepítettek között. Átjöttek és megállt felettük az idő. Volt olyan, hogy tizenöt év múlva még úgy találtam őket, hogy nem pakolták ki a holmijukat. "Ez a ház

nem az enyém, ezt elvették valakitől, én vissza fogok menni, mert ez igazságtalanság." És hagyták, hogy a ház a fejük felett összedüljön. Ezek között gyerek alig volt, nem házasodtak össze, vénlányok, vén legények lettek...

/Andrásfalvy Bertalan muzeológus. Magyar származásu./

Folyik a lakodalmi sütés-főzés, mind Flugék partján Sombereken, mind Csibiéknél Palotabozsokon. Az esküvői előkészültek egymástól függetlenül folynak, külön a menyasszony és külön a vőlegény házában; magyar illetve német szokások szerint.

A családtagok arra hivatkoznak, hogy nagy a lakodalmas nép és egy helyen nem férnek el, ezért döntöttek úgy, hogy az ünnepélyes állami és egyházi szertartások után kettéválik a lakodalmas nép és Csibiék rokonsága, barátai, szomszédai autóbuszra szállnak és visszautaznak Palotabozsokra és ott tartják meg az ünnepélyes ebédet, vacsorát. Pflugék meg maradnak Sombereken a saját násznépükkel és az ünneplést, mulatozást a helyi kocsmá helyiségében annak módja szerint megtartják.

A fiatal esküvői pár számára nem marad más, mint autóbuszáll és ingázik az egymástól 5 km-re lévő falu között.

Igy hát megebédelnek Pflugéknál, aztán autóba

szállnak átmennek Bozsókra és ott is megebédelnek, aztán autóbaszállnak és átjönnek Somberekre táncolni és beszélgetni; aztán autóba szállnak és átmennek Bozsókra beszélgetni és táncolni, aztán vissz Somberekre eltáncolni az ajándékozási táncot, aztán utazni Bozsókra és ott is eltáncolni az ajándékozási táncot.

A fiatalok sajnálják a legjobban, hogy nem keveredik össze a két násznép, de ők is arra hivatkoznak, hogy nem férnek el együtt egy helyen.

Pflug Mária és Csibi Zoltán is elmondja, hogy az utolsó pillanatig igen erősen ellenezték házasságukat. Különösen Mária családja, anyja és nagyanyja próbálta a lányt lebeszélni erről a házasságról, hivatkozván arra, hogy mégis jobb lenne Máriának egy sváb legény.

Csibiék házának számos rekvizituma; az 1800-as évekből való fából készült szőlőprés, gót felirattal... németnyelvű himzésdiszítések, öreg biblia... arra utal, hogy ezen a portán valamikor svábok éltek. A Csibi család 1946-ban foglalta el a házat.

Az idős nagyszülők és a szülők mindkét családnál Csibiéknél és Pflugéknál sorsüldözött menekülésükről, bujkálásukról, szorongásukról, meghurcoltatásaikról vallanak.

Különösen az idősebb generáció szavai mögött felparázslanak még az egymás elleni előítéletek. Érezzük még a fenntartást az ellen, hogy gyerekeik összeházasodjanak.

A fiatalok befolyásolhatatlanok. Meghallgatják az ellenérveket, aztán mindent a saját fejük után tesznek.

Volt egy gyűlés és az előadó mondta, hogy a kitelepítés megszűnt. Aki itt van, az magyar állampolgár, úgy kell kezelni, mint magyart. Senkit sem szabad bántani, se szóval, se kézzel. Sőt később alkalmat adtak rá, hogy a munka után többet szerezzünk, mint ami volt és jobbat. Nézze meg a lakásomat!...

/ Czirják Ferenc földműves. Német származású./

* ... Apósoméknál laktunk. Egyszer hajnalban felriasztottak a rendőrök, hogy csomagoljunk össze negyed óra alatt. Fogtuk a kislányunkat és egy pár batyut és mentünk. Egy hétig voltunk bevagonirozva. Negyvenen voltunk egy vagonban. Utána Neukirchenbe kerültünk. Az ottani németek mindennek elmondtak bennünket. Cigányoknak neveztek bennünket. Magyar cigányok jöttek ide... Édesapám írta, hogy próbáljunk hazajönni. A legnagyobb télben nekiindultunk. Az összes zónán átszöktünk és az osztrák-német határon elfogtak. Jött utánunk egy kutya, gondoltam ez lesz az árulónk. Kiabáltak mindjárt utánunk, hogy halló hová memnek?!

Mondtuk, hogy Magyarországra. Mondtuk, hogy kislánnyal vagyunk és engedjenek. Mondták, hogy vissza kell menni. Visszavitték bennünket Németországba. Aztán újra megszöktünk... Undon szöktünk át Magyarországra, Közben a kislány sirt, mert fázott. Mondtam neki, ha idáig nem kaptak el, akkor most el fognak kapni. És belesirattam a kabátomba a kislányt, hogy ne lehessen hallani... Egyik éjjel egyedül gyalog eljöttem a faluba, körülnézni. Láttam, hogy ez is itt van... az is itt van...

/ Falk János boltos, német származásu./

Sombereki TSZ képei. Szituációk az itt dolgozó emberek életéből.

Ebben a Termelő Szövetkezetben 50-60%-al magasabb a jövedelem, mint máshól. Mi egy évtizede nem ismerjük az állami hitelt. Hatszáz körüli taglétszámunk van, ennek több mint fele németajku. 1969-ben kezdődött a felvirágzás és emek a ~~litka~~ hitka, hágy helybéli emberek vezetnek. Az ember nem tart attól, hogy valamit mond és utána annak következményei lennének. Mindenki új lakásba akart jutni és korszerűbbe. Ez hajtotta a munkát és kölcsönösen segítettük egymást. Itt bent a TSZ-ben németül beszélünk. Nálam három magyar asszony van: Juci, Gizi, Sári. Miattuk nem kell magyarul be-

szélni, mert mindent értenek. Viszont a gyűléseken magyarul beszélünk, mert németül nem ismerjük a gazdasági fogalmakat, modern szakkifejezéseket. Mi azt a német nyelvet tudjuk, amit az őseink magukkal hoztak... Tegnap itt volt velem egy barátom, Ausztriából. Hát kritizált. Nekem az fáj, hogy valaki idejön és csak kritizál. Mondtam: "Nézd, Józsi, mi itt maradtunk és mi igyekszünk ezt a hazánkat hazánkká tenni és széppé tenni."

/ Siebert Ferenc szövetkezeti tag. Német származásu./

Nem hallom, hogy a fiatalok németül énekelnének és ott, ahol a népdal elmegy, a nyelv is követi. Sokszor mondom a sógoromnak, hogy miért fogadja el, hogy a gyerekei magyarul válaszoljanak. Lehet, hogy pesszimista vagyok, de 25 év múlva a német nyelv vissza fog szorulni a községben, mert aki máshová jár dolgozni, az csak magyarul beszél. A fiam is magyar lányt vesz el feleségül. Tanárképzőbe jár a lány...

/ Siebert Ferenc szövetkezeti tag. Német származásu./

A németeknél az volt a szokás, hogy örökké a rokonságból házasodjanak. Mikor idejöttünk, a doktor ur, aki német, azt mondta, hogy azt szeretné, ha a magyarok össze-

keverednének a németekkel. Több magyar fiu vett el német lányt. Nem bánták a németek, csak a lányukat valahogy férjhez adják. Viszont a fiukat nagyon tiltották, hogy magyar lányt vegyenek el. Akkor jöttünk mi, asszonyok: "Persze magyar vő kell, de magyar mise nem?!"

/ Márton Menyhértné, bukovinai székely parasztasszony./

A templomba bevomul a násznép. A szertartás alatt igazi könnyeket hullatnak az örömszülők.

Nagypapa: Most jó kapcsolat van a székelyek és a németek között. Meghívjuk egymást a lakodalomba. Hát mit lehet csinálni? Nekem székely vőm van.

Nagymama: Azért az ember a házát nem kapta ingyen vissza. A hugom is pénzért vette vissza a házát... meg borért.

Felnőtt lány: Csibi Antal mindent visszaadott a Hengléknek. Mindent visszaadtak.

Unoka: /21 éves autószerelő/: Ha megnősülök, nem érdekel, hogy magyar vagy sváb a lány... Hát beszélék németül, na!... /a nagypapa lemondóan legyint/ ... Magyar haverok vannak. Multkor találkoztam Lacival és mondja nekem, hogy maradt valami régi, német imakönyv a házban, ami a mienk volt és odaadja nekem. Mondom, nem kell...

Nagymama: Lehet azt elhozni. Ha még egyszer találkozol vele, akkor hozd el ...

/ Czirják Ferenc földműves családja. Német származásu./

Két helyszínen folyik a lakodalom.

Ebéd, tánc, mulatság.

A fiatal pár esküvői ruhában szorgalmasan ingázik autóval az egymástól 5 km távolságra lévő két lakodalmas ház között.

A családok és a vendégek jobban érzik magukat a saját közegükben. A menyasszony és a vőlegény a lakodalom során autóval ingázik a két ház között.

Az idősebb és a fiatalabb generációk magatartása között - székelyeknél, németeknél egyaránt - érezhető az eltérés.

Az idősebbeknél még mindig parázslanak a hamu alatt a régi sérelmek: németeknél az otthonaikból való kiköltöztetés, sok esetben Németországba való kitelepítés... illetve a székelyeknél a moldvai otthon elhagyása, az évekig tartó menekülés, s a sváb házakba való kényszer-betelepítés feszült emlékei.

Ezzel szemben a fiatal generációnál - akik óvodás koruk óta együtt nőttek fel - már alig érezhetők a sérelmek.

A székelyek és svábok sajnos egyaránt elvesztik néprajzi jellegzetességeiket, színeiket és egy ipari civilizáció arcnélküli tagjaivá válnak.

A sváb háznál a fiatalok már csak magyarul beszélnek. Viszont a székely portán sváb zenére táncol a nász-nép.

A németek néhány generáción belül valószínűleg nyelvüket is elvesztik. Ugy tűnik életformában viszont a székelyek tanultak többet a sváboktól.

A két népcsoport átveszi egymás szokásait, feloldódnak a különbségek, mert nem hagyományozódnak a jellegzetességek.

Az akkurátus menyasszonytánc, a hulló ötszázások, a siró vőlegény képével zárul a film.

A lakodalom közege visszaental Márton Pius és Schmidt Klára kapcsolatára, akik egy elromlott élet után állandóan egymást keresik.

A néző megérti, hogy házasságuk zátonyra futásának okai társadalmi előítéletek voltak, de egyben azt is érzékeli - az új házasság kapcsán - hogy egy tulzottan is gyors és nem kivánt asszimilációnak lett tanuja.